OPERA ISTORICĂ A LUI DAMASCHIN BOJINCĂ

DE

V. CRISTIAN

Este un principiu banal acela că reluarea cercetării unei probleme se face atunci cînd există posibilitatea unei noi contribuţii la clarificarea ei. Opera istoriografică a lui Damaschin Bojincă ne-a oferit, din motive pe care le vom vedea, tocmai o asemenea posibilitate. Reluarea acestei chestiuni ne-a fost sugerată însă, în primul rînd, de situaţia generală a cercetărilor, privind istoriografia română din prima jumătate a secolului trecut. Au fost efectuate, ce-i drept, asupra ei numeroase şi, uneori, valoroase studii; aceasta nu exclude însă prezenţa încă a multor umbre care nu permit distingerea cu claritate a unor detalii, şi, uneori, chiar, a contururilor generale ale tabloului. Explicaţia, valabilă şi pentru alte perioade, este simplă şi, de altfel, firească. În dorinţa legitimă de a sublinia momentele mai importante ale dezvoltării istoriografiei noastre, cercetătorii şi-au îndreptat cu predilecţie eforturile în direcţia disecării acestora ca şi a operei celor mai proeminente personalităţi ale disciplinei istorice. Procedîndu-se astfel, au fost neglijate însă alte etape şi cărturari cu rezultate mai puţin spectaculoase, ceea ce a dus în mod logic la acele umbre despre care aminteam în legătură cu istoriografia română din prima jumătate a secolului trecut. Mult studiată, în partea sa iniţială şi finală, perioada prezintă între cele două stadii o consistenţă mult scăzută a cercetărilor şi, implicit, a cunoaşterii acestui moment; de altfel, se creează chiar, uneori, impresia că de la Şcoala Ardeleană şi pînă la curentul romantic, reprezentat mai ales de Kogălniceanu şi Bălcescu, ar fi existat un hiatus.

Este adevărat, sub raportul dezvoltării istoriografiei, perioada cuprinsă între încetarea activităţii lui P. Maior şi Gh. Şincai şi începerea aceleia a lui Kogălniceanu nu prezintă o importanţă egală cu altele. La fel de adevărat ni se pare însă şi faptul că, în această dezvoltare,

ea a avut un anumit rol a cărui neglijare poate să ducă la o inexactă înțelegere, atît a momentului respectiv, cît și a evoluției ulterioare a disciplinei istorice. Trebuie să avem, mai întîi, în vedere rolul de legătură între cele două momente, fără însă a ne putea limita la aceasta. Cei care și-au propus, după 1821, reînvierea trecutului, au urmat, în general, drumul bine bătătorit de Școala Ardeleană. Treptat, însă, ei au pășit pe căi mai puțin umblate, deschizînd chiar unele noi. Nu trebuie să uităm, de altfel, că, în condițiile formării națiunii române și datorită particularităților dezvoltării acesteia, istoria constituie principala armă ideologică [1]. Apariția operei unui Kogălniceanu sau Bălcescu era, astfel, pregătită de existența prealabilă a unei atmosfere favorabile și numai considerarea ei, ades omisă, este de natură să ducă la stabilirea precisă a ceea ce au adus într-adevăr nou cei doi mari istorici și ceea ce constituie doar o reflectare a unor concepții și tendințe curente în epocă [2]. Și pentru acest motiv, deci, nu putem neglija dezvoltarea cercetărilor istorice înainte de 1837 [3]. Este adevărat că acestea nu sînt, în general, produsul unor mari personalități, care să se dedice în exclusivitate istoriei; se poate vorbi, dimpotrivă, de existența unui efort colectiv în vederea reînnoirii trecutului, a celui național, în primul rînd. Numeroși sînt aceia care, despărțiți prin profesie și pregătire, consacră lucrări, de o întindere și o valoare inegală, istoriei. Din rîndul lor, pot fi totuși desprinse cîteva figuri, printre care și aceea a lui Damaschin Bojincă.

Activitatea cărturarului bănățean, devenit apoi jurisconsult al Moldovei, a constituit, de mai multe ori, obiectul cercetărilor întreprinse din diferite unghiuri. Contribuții prețioase au fost aduse în studierea carierei sale juridice, ca și în determinarea locului său în folcloristica românească [4]. Recent, cîteva valoroase pagini au fost consacrate aspectului literar al operei sale [5]. Și activitatea sa istoriografică a solicitat,

---

[1] V. Maciu, Șt. Pascu, D. Berindei, M. Constantinescu, V. Liveanu, P. P. Panaitescu, *Introduction à l'historiographie roumaine jusqu'en 1918*, București 1964, p. 29 (Bibliotheca Historica Romaniae, 5).

[2] Iată un exemplu. Afirmația că istoria este „cea dintîi carte a unei nații" este atribuită curent lui Bălcescu; într-o formulare aproape identică ea apare însă mult înainte la Asachi („Albina românească", I, (1829), p. 140), fiind reluată apoi de Aaron Florian (*Idee repede de istoria Prințipatului Țării Rumânești*, I, București, 1835, p. XIV).

[3] Afirmația este, firește, valabilă și pentru necesitatea considerării activității istoriografice a unor personalități mai puțin marcante și după publicarea *Istoriei* lui Kogălniceanu.

[4] Gh. Ungureanu, *Jurisconsultul Damaschin Bojincă. Contribuții la viața și activitatea sa*, Iași 1930, 59 p.; Gh. Ciulei, *Un jurisconsulte oublié: Damaschin Bojincă*, „Revue de la Transylvanie", X (1945), p. 114—125; Leontin Ghergariu, *Preocupările etnografice și folcloristice ale lui Damaschin T. Bojincă*, „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei", 1959—1961, p. 269—279.

[5] Ioana Petrescu, *Damaschin T. Bojincă*, în *Istoria literaturii române*, II, București, 1968, p. 119—122.

uneori, interesul cercetătorilor. În afara unui capitol dintr-o micromonografie consacrată lui D. Bojincă de un cercetător al trecutului bănăţean [6], reţin atenţia contribuţiile lui I. D. Suciu [7] şi I. Lupaş care, înainte de a face cîteva judicioase observaţii asupra locului lui D. Bojincă în evoluţia istoriografiei transilvănene [8], s-a oprit mai pe larg asupra „Bibliotecii româneşti" a lui Zaharia Carcalechi [9], publicaţie legată, în însemnată măsură, de numele cărturarului bănăţean. Aceeaşi problemă a fost reluată de curînd, în cadrul unei lucrări de sinteză privind ideologia transilvăneană a vremii [10]. Pot fi adăugate, apoi, cîteva referiri de mai mică amploare, utile, totuşi, prin precizarea unor detalii.

Lucrările menţionate au incontestabile merite în cunoaşterea activităţii istoriografice a lui D. Bojincă. Ele sînt, totuşi, insuficiente pentru buna sa înţelegere. Ceea ce s-a urmărit, uneori, a fost doar semnalarea principalelor aspecte ale acestei activităţi. Situaţia apare explicabilă dacă avem în vedere că unele din aceste lucrări şi-au propus, mai ales, să ridice vălul uitării care se aşternea asupra operei istoricului bănăţean. Din acest motiv, probabil, nu întîlnim în ele o analiză propriu-zisă a scrierilor lui D. Bojincă. Aceasta este înlocuită de o enumerare, însoţită, uneori, de o inventariere a conţinutului şi o amplă citare a unora din paginile cele mai reprezentative. S-a ajuns, astfel, ca scrierile sale să devină, relativ, familiare cercetătorului, nu însă şi conţinutul lor de idei. A fost neglijată apoi, metoda care a stat la baza lor; la fel, încadrarea în climatul spiritual al timpului nu s-a realizat decît într-o manieră insuficientă. Nu poate fi omisă, de asemenea, aceeaşi insuficienţă în cercetarea răspîndirii scrierilor sale, element neglijat, in general, în studiile de istoriografie. Faptul este cu atît mai ciudat cu cît ţelul final al operei istorice este tocmai contactul cu publicul, element cu atît mai important într-o perioadă în care istoriei i se rezervă un pregnant rol de armă de luptă.

Întreagă această situaţie a determinat şi conţinutul lucrării de faţă. Vom insista mai puţin asupra activităţii publicistice, limitîndu-ne la cîteva elemente indispensabile pentru înţelegerea ei şi aducînd, acolo unde este necesar şi posibil, anumite precizări. Ne vom opri, în schimb, la o mai largă analiză a lucrărilor lui Bojincă, încercînd să le judecăm în funcţie de contextul în care au apărut şi de evoluţia generală a istoriografiei, pentru ca, la sfîrşit, să urmărim, în măsura în care infor-

[6] Tr. Topliceanu, *Damaschin Bojincă 1802—1869*, Oraviţa 1933, 39 p.

[7] I. D. Suciu, *Literatura bănăţeană de la început pînă la Unire 1582—1918*, Timişoara, 1940, p. 272 şi urm.

[8] I. Lupaş, *Cronicari şi istorici români din Transilvania*, I, Craiova f.a., p. XXI.XXIII.

[9] Idem. *Cea mai veche revistă literară românească*, „Anuarul Institutului de istorie naţională", I (1921—1922), p. 120—137.

[10] George Em. Marica în *Ideologia generaţiei române de la 1848 din Transilvania*, Bucureşti, 1968, p. 162—174.

mațiile existente ne-o permit, răspîndirea lor. Înainte de toate, însă, se impune o încercare de explicație a genezei lucrărilor istorice ale cărturarului bănățean.

Acest aspect merită o cu atît mai mare atenție cu cît, prin formația sa, D. Bojincă nu este un istoric de profesie. Studiile sale superioare au avut ca obiect Dreptul, cariera juridică ocupînd un loc preponderent în activitatea sa. Este adevărat că studiul dreptului era firesc asociat cu acela al istoriei. Avem toate motivele să credem că Bojincă a urmat cursurile de istoria universală și istoria Ungariei, care se predau la Universitatea din Pesta, discipline cu care venise în contact și în timpul studiilor medii. Ele i-au putut dezvălui, mai clar, însemnătatea pe care o căpătase reînvierea trecutului în acel prezent prevestitor de mari transformări. Nu credem, totuși, că orientarea sa spre istorie a fost determinată, în primul rînd, de contactul cu școala, care i-a putut asigura, însă, buna cunoaștere a cîtorva limbi străine, prețios instrument în îndeplinirea cercetărilor sale. Analiza lucrărilor lui Bojincă, împreună cu considerarea împrejurărilor în care au fost scrise, dovedesc că principalul impuls l-a constituit climatul general al vremii.

Or, aceasta era deosebit de favorabil pentru stimularea interesului pentru trecut. Erijîndu-se în apărători și susținători ai legitimității drepturilor propriului popor, corifeii Școlii Ardelene găsiseră un aliat deosebit de prețios în istoria națională. Preocupările lor au găsit un puternic ecou în populația transilvană; în mod deosebit, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* a lui Petru Maior a cunoscut o largă răspîndire. Pentru Bojincă, la fel ca pentru mulți contemporani, ea apărea drept cartea de bază a românilor. Premisele care au dus la marea audiență a ideilor Școlii Ardelene erau generale pentru toate regiunile locuite de românii de peste munți. Ele erau însă și mai puternice pentru Banat.

Prin particularitățile dezvoltării sale istorice, provincia natală a lui Bojincă trebuia să constituie, în mod firesc, un centru al luptei naționale. Multă vreme pașalîc turcesc, Banatul a cunoscut, apoi, datorită poziției sale geografice, o situație particulară în cadrul Imperiului habsburgic. Cucerit de austrieci, el a intrat mai tîrziu, în 1779, cu excepția regiunilor de graniță, sub administrație maghiară, în timp ce din punct de vedere religios a fost impusă ierarhia bisericii sîrbe. Situație complexă, deci, accentuată și de colonizările efectuate aici [11]. Lupta națională a românilor bănățeni, în acest context, trebuia să fie cu atît mai puternică. D. Bojincă — aparținînd unei familii mai luminate — era, astfel, îndemnat, prin chiar originea sa, să contribuie în această direcție printr-o activitate spirituală militantă, în centrul căreia să se afle preocupările istorice.

[11] Vezi I. D. Suciu, *Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, București, 1968, p. 24 și urm.

Aceste preocupări au putut fi stimulate, de altfel, de întreaga atmosferă existentă în Imperiul habsburgic după 1815. Este acum momentul cînd, în toate regiunile negermane ale acestuia, ca urmare a unei evoluții mai accelerate a popoarelor de aici și sub impulsul marilor zguduiri produse de Revoluția franceză și imperiul napoleonian, lupta națională capătă amploare, manifestîndu-se, inițial, în domeniul cultural, considerat ca un moment pregătitor. Îndeosebi cultivarea limbii literare și a istoriei naționale, între care se creează o indisolubilă legătură, constituie preocuparea de căpetenie. Stabilit în capitala Ungariei prin 1824, Bojincă nu putea să nu cunoască aceste preocupări, mai ales ale maghiarilor. Or, tocmai acum, ele capătă un contur precis. În 1823, Kölcsey compune *Imnul secolelor furtunoase ale poporului maghiar*; peste doi ani apare epopeea în care Vörösmarty îl glorifica pe Arpad. Mai ales însă, trebuie avută în vedere acțiunea Dietei din 1825 care, propunînd reforme juridice și sociale, și-a manifestat, de asemenea, interesul pentru dezvoltarea limbii maghiare. Szechenyi a oferit 60 000 de florini pentru crearea unei Academii care să dea limbii maghiare valoarea sa literară, alții urmîndu-i exemplul [12]. Acțiunea a stîrnit interesul românilor aflați în capitala Ungariei, inclusiv a lui Bojincă, dovada constituind-o publicarea în chiar primul număr al „Bibliotecii românești" a listei subscriitorilor, însoțită de expunerea motivelor care au dus la alcătuirea ei [13].

Tot la Buda, cărturarul bănățean a putut veni în contact cu preocupările cultural-naționale ale slavilor din imperiu. Este, tocmai momentul cînd, datorită unor cunoscute personalități, acestea se precizează. La Praga, fusese creat, încă în 1818, Muzeul național, avînd, în același timp, menirea unui muzeu, a unei biblioteci și a unei Academii. În 1824, apărea *Fiica Slavei*, a doua ediție a poeziilor lui Kollar, impregnate de ideea măreției trecutului slav și de speranța într-un mare viitor. Peste doi ani Šafarik publica, în limba germană, *Istoria limbii și a literaturii slave în toate dialectele* [14]. Preocupări similare întîlnim la slavii din sud. Aici, încă în 1794, Rajič a publicat o istorie a sîrbilor, în patru volume, pentru care a putut găsi cifra enormă pentru atunci de 612 subscriitori [15]. Mai tîrziu, în 1821, Vuk Karadjič dădea la lumină o culegere de povestiri naționale [16].

Există, deci, în întregul imperiu o atmosferă propice pentru dezvoltarea studiilor de istorie, limbă și literatură națională. Reprezentanții ideologici ai fiecărui popor acționează, în special, în numele acestuia, dar între diferitele acțiuni există, adesea, interferențe care, date fiind

[12] G. Weill, *L'Europe du XIX-e siècle et l'idée de nationalité*, Paris, 1938, p. 73—75.
[13] „Biblioteca românească", I, Buda 1829, p. 44—46.
[14] G. Weill, *op. cit.*, p. 79—80.
[15] *Ibidem*, p. 166.
[16] *Ibidem*, p. 86.

particularitățile național-istorice, duc, uneori, după cum vom vedea și mai jos, la diferende. Fiecare popor are rolul său la crearea acestei atmosfere de redeșteptare națională, notabilă fiind aici și contribuția românilor. Pentru chestiunea care ne interesează, o deosebită importanță prezintă faptul că unul din principalele puncte ale activității acestora l-a constituit tocmai capitala Ungariei. Pe urmele lui S. Micu, Gh. Șincai, P. Maior, se constituise aici un puternic centru cultural românesc [17], întreținut de studenții români de la Pesta și de existența unei tipografii românești la Buda. Legăturile cu Eftimie Murgu, Zaharia Carcalechi, eventual Aaron Florian, nu puteau fi decît stimulative pentru tînărul Bojincă.

Întreaga atmosferă a vremii, ca și condițiile specifice în care și-a început activitatea erau, deci, favorabile pentru angajarea sa în lupta culturală a vremii și de natură să întărească ceea ce însuși cărturarul bănățean numea „iubirea, zelu (rîvna) și dreapta dorire de a cerca, și cu sîrguință a întrebuința toate mijlocirile, prin care pot folosi și spori Nației și Patriei" [18]. Caracterul militant al activității sale apare aici cît se poate de limpede. La fel de limpede este și faptul că Bojincă și-a dat de la început seama de marea importanță pe care o capătă acum istoria, istoria națională mai ales. Preocuparea pentru aceasta din urmă ne este înfățișată ca reprezentînd însăși rațiunea existenței sale. „Din oara ce s-au desvălit în mine judecarea, ne spune Bojincă, carea la privirea spre Nația Românească și cumpănarea (sic) stării ei, ațiță un foc nestîmpărat de a cerca vița, sîngele, mărimea, virtutea și toate stările împrejur ale Neamului meu" [19]. Afirmația este întărită de prima parte a activității sale și justificată de rolul pe care cercetarea trecutului îl are în concepția cărturarului bănățean.

Fără a face o largă teoretizare a acestei probleme, Bojincă ne arată sau ne lasă să înțelegem, în mod clar, în ce anume constă utilitatea istoriei pentru propriul popor. Mai întîi, istoria este concepută în sensul antic de povățuitoare a contemporanilor. Experiența altora servește pentru alegerea acțiunilor celor mai bune. Dar, în acest caz, istoricul nu se poate limita la o simplă rememorare și explicare a faptelor istorice; el are menirea să facă judecăți de valoare asupra lor, pentru a preveni contemporanii, scrierile sale căpătînd un vădit caracter moralizator. În legătură cu aceasta, istoria capătă, pentru Bojincă, ca și pentru contemporanii săi, și o altă importanță. Românii sînt un popor cu o strălucită origine și cu un trecut cuprinzînd remarcabile pagini de glorie. Reamintirea istoricilor are, astfel, menirea să le întărească sentimentul național și să le insufle credința într-un viitor pe măsura trecutului. În sfîrșit,

---

[17] G. Bogdan-Duică, *Eftimie Murgu*, București, 1927, p. 24—25.
[18] D. Bojincă, *Prefație la Istoria romanilor*, „Bibl. rom.", I, 1829.
[19] *Ibidem*.

cercetarea trecutului este necesară pentru demonstrarea drepturilor istorice ale românilor. Acest aspect apare cu atît mai necesar cu cît, în menționatele condiții din Imperiul habsburgic, aceste drepturi sînt contestate, uneori, tocmai prin negarea unor particularități istorice ale românilor, și, în primul rînd, a latinității.

De altfel, tocmai în legătură cu această din urmă problemă se plasează începutul activității publicistice a lui Bojincă. Prima sa scriere i-a fost prilejuită de apariția, în 1823, a unei lucrări în limba germană a lui Sava Tököly (Tucalia) [20], care se străduia să demonstreze că românii nu sînt descendenți din romani, ci din daci, pe care îi asimilează slavilor. Denumirea de roman s-ar datora dispoziției împăratului Caracalla ca toți cetățenii imperiului să se numească romani și să învețe limba romană. De altfel, după părerea sa, descendența dintr-o colonie romană nu este nici un titlu de glorie, pentru că aici ar fi fost trimise numai slugi, robi și supuși ai romanilor. Bojincă îi răspunde, în 1827, cu o lucrare publicată în limba latină [21], a cărei alegere se datorește, probabil, faptului că, printre învățați, latina este încă o limbă de circulație, dar și menținerii ei ca limbă oficială în Ungaria. Polemica nu se oprește aici. În același an, Sava Tököly publică o nouă ediție, de astădată în text dublu, german și român [22], acesta din urmă într-un stil imposibil [23]. Bojincă revine în anul următor cu o ediție în limba română a lucrării sale [24]. Aceasta nu este însă o simplă traducere a celei latine. Textul este în mare parte asemănător; se constată, totuși, și cîteva notabile deosebiri. Unele din ele se referă la stil. Destinată străinilor, ediția latină are, chiar dacă limba utilizată este departe de cea clasică, o expunere sobră; cea română, dimpotrivă, întrebuințează un limbaj colorat, în care ironia se învecinează cu expresii mai tari, situație datorată, probabil, și faptului că Sava Tököly îndrăznise, adresîndu-se a doua oară românilor, să le conteste direct romanitatea. Există, apoi, între cele două ediții, și

[20] *Erweis dass die Walachen nicht Römischer Abkunft sind und diese nicht aus ihrer Italienisch-slavischen Sprache folgt*, Halle 1823.

[21] *Animadversio in Dissertationem Hallensem sub titulo* Erweis dass die Walachen nicht Römischer Abkunft sind etc. vom K. Rath von *** 1823 *editam. Cui adnectitur Scriptoribus fulta Probatio, Valachos esse veros Posteros Romanorum*, Pesta, 1827, 56 p.

[22] *Arătarea că Vlahii său Rumânii nus de viță Romanii și că rădăcina aceaia din linba lor slavenească mestecată cu talienească nu se urmează, din linba neamțască pre cea rumânească întoarsă și cu multe mărturie îmulțită* prin S. T., Buda 1827, 182 p.

[23] Vezi *Prefața* în Bianu-Hodoș, *Bibliografia românească veche*, III (1808—1830), p. 557—559.

[24] *Răspundere desgurzătoare la cărticica cea în Hale în anul 1823 sub titula* Erweis dass die walachen nicht Römischer Abkunft sind *(adecă arătare cum că românii nu sînt viță de romani), de K. Consiliar de*** făcută. La carea se adaugă arătarea cu scriitori verednici de credință întărită: cum că Românii sînt adevărați strănepoți a Romanilor. Întîi latinește țesută, iară acuma în linba Daco-Românească preîntoarsă*, Buda 1828, 120 p.

deosebiri în privința conținutului. Ediția română renunță la expunerea unor elemente care erau binecunoscute compatrioților, mai ales din istoria lui Maior, pe care însă era util ca străinii să le cunoască. În sfîrșit, ediția română conține în plus o prefață în care Bojincă își motivează inițiativa de a răspunde „cărtitoriului din Ha'e" [25]. Pentru importanța acordată de cărturarul bănățean respingerii unor asemenea atacuri, este interesant să menționăm că el a întocmit ediția latină „cugetînd că de vom avea securitatea sau scutirea din afară lesne vom păstra cele din lăuntru sau mijlocul nostru" [26]. Hotărîrea de a răspunde a fost luată, ne informează Bojincă mai departe, văzînd că cei la fel de rău intenționați ca Sava Tököly, profită că nu li se acordă atenție și „nu numai că nu se rușinează de nobila tăcere a românilor", ci iau aceasta drept un semn de slăbiciune. Apărarea neamului său i-a apărut cu atît mai îndreptățită, cu cît acesta „nimănui nici o nedreptate nu face, nimănui nici o împiedicare în înălțarea culturii nu pune, precum nici într-altele ce se ating de fericirea cuiva" [27]. Pentru respingerea argumentelor „cărtitoriului", Bojincă urmează, în general, demonstrația lui Maior, citînd însă și alți autori antici și moderni, dintre români mai amintind pe D. Cantemir. Răspunsului propriu-zis îi urmează, în ultima parte, un apendice cu mărturii din scriitorii străini care atestă sau susțin latinitatea românilor și a limbii lor [29].

Următoarea etapă a activității lui D. Bojincă este legată de „Biblioteca românească" a lui Carcalechi. Concepută ca o revistă, tinzînd la apariție, să se transforme într-o adevărată enciclopedie[29], și îmbrăcînd, în fapt, caracterul unui almanah [30]. „Biblioteca" a avut, la primele ei patru numere, drept principal colaborator pe D. Bojincă, căruia „izvoditoriul Bibliotecii" îi face o pompoasă prezentare în prefața acesteia. Lucrarea cea mai amplă pe care cărturarul bănățean o publică aici este *Istoria romanilor*, la care începuse, se pare, să lucreze mai înainte [31]. Inițial, ea trebuia să cuprindă întreg tomul I. Față de importanța lucrării, acest spațiu a fost considerat insuficient, ea fiind apoi planificată să cuprindă cîte trei coale în fiecare număr, sugestia venind, probabil, după unele indicii, din partea lui D. Bojincă [32]. Cele patru părți redactate de el se

---

25 Folosim acest prilej pentru a adresa, încă o dată, călduroasele noastre mulțumiri tov. asist. Nicoleta Toderașcu, care ne-a oferit un prețios ajutor în colaționarea celor două ediții.

26 *Răspundere desgurzătoare, Prefație.*

27 *Ibidem*, p. 15.

28 *Animadversio...*, p. 41—56; *Răspundere desgurzătoare*, p. 98—120.

29 După cum sugerează conținutul anunțat în primul ei număr.

30 Vezi și G. Em. Marica, *loc. cit.*, p. 164.

31 D. Bojincă, *Prefație* la *Istoria romanilor*, „Bibl. rom.", I (1829).

32 *Ibidem*. Vezi și *Luare aminte* a lui Carcalechi, *Ibidem*, p. 26.

opresc după moartea lui Cesar[33], lucrarea fiind, apoi, continuată de Gh. Cuciuran, C. Lecca şi Ioan Trifu (Maiorescu).

Se consideră că această lucrare este o simplă traducere. O mărturie în acest sens este că, în titlul primei părţi, chiar D. Bojincă utilizează termenul „tradusă". Un alt argument ar fi afirmaţia lui I. Maiorescu, însărcinat cu continuarea *Istoriei romanilor*, că el va lucra după izvoare, spre deosebire de Bojincă şi continuatorii săi care au realizat o traducere după *Istoria Romei* a lui Goldsmith[34]. Valabilă pentru Gh. Cuciuran, care a tradus partea corespunzătoare din această lucrare, în mod sigur, după o ediţie italiană, aşa cum o indică compararea textelor, afirmaţia nu se potriveşte în cazul lui Bojincă. Ea a fost acceptată[35] fără a se avea în vedere alte cîteva elemente. Expresia „tradusă", utilizată în titlul primei părţi, pare a fi categorică; ea nu avea însă atunci sensul exact de mai tîrziu. Să menţionăm că pentru *Răspundere desgurzătoare* el face precizarea „acuma în limba daco-românească *preîntoarsă* (n.n.)", deşi era vorba, totuşi, de o traducere. De altfel, pentru părţile III-IV ale *Istoriei romanilor*, el face precizarea „mai de parte lucrată". Pe de altă parte, în momentul cînd motivează alcătuirea lucrării prin importanţa ei, el arată că „N-au întîrziat a *tălmăci* această prea frumoasă şi mult folositoare *ştiinţă, cernînd şi cercînd toate istoriile vestite* (subl. ns.) care se află în Crăiasca Bibliotecă din Pesta, pentru ca, cu atîta mai luminat să grăiesc adevărul"[36]. Modul în care Bojincă înţelegea „tălmăcirea" este, credem, destul de clar în acest pasaj, sensul fiind acela de expunere a subiectului pentru prima dată în limba română, după o comparare şi selectare a izvoarelor. De altfel, vom vedea mai jos, că, atunci cînd Bojincă execută o simplă traducere, el nici n-o iscăleşte. În sfîrşit, în acelaşi sens pledează şi faptul că se poate urmări, în cele patru părţi ale lucrării, o treptată sporire a surselor utilizate. Acestea sînt, în general, dintre cele mai cunoscute — Titus Livius, Aristotel, Plutarh, Appian, Cesar ş.a.; în ultimele părţi redă mai multe citate din Montesquieu. Pentru a preciza lucrurile trebuie să observăm că lucrarea nu are totuşi o puternică originalitate; adeseori, însă, Bojincă intervine cu consideraţii şi aprecieri proprii.

33 Propunerea de atribuire lui D. Bojincă şi părţii privind *Istoria romanilor* din volumul „Bibliotecii româneşti" din 1821 (I. Lupu, N. Camariano, O. Papadima, *Bibliografie analitică a periodicelor româneşti*, vol. I, 1700—1850, partea a III-a p. 1121) nu ni se pare acceptabilă; pe atunci D. Bojincă, avînd doar 19 ani, nu ajunsese încă la Buda şi după însăşi mărturia sa el a început să scrie „după ce scuturaiu pulberu scolastic de pe umer" (*Răspundere desgurzătoare, Prefaţie*).

34 „Bibl. rom.", VIII (1834), p. 6, notă.

35 N. Bănescu şi V. Mihăilescu, *Ioan Maiorescu. Scriere comemorativă cu prilejul naşterii lui 1811—1911*, Bucureşti, 1912, p. 4; G. Em. Marica, *loc. cit.*, p. 167—168.

36 *Prefaţie* la *Istoria romanilor*, „Bibl. rom.", I (1829).

Tot în „Biblioteca românească", cărturarul dă la iveală o *Istorie a lumii pe scurt*[37]. Este vorba de o expunere cronologică a principalelor date istorice, întocmită, probabil, după vreun manual al vremii, pe care nu l-am putut identifica. Prezentarea este făcută pe două coloane, prima urmărind „Istoria popoarelor și a staturilor", cea de a doua „Istoria culturii", considerată în sensul ei larg. Expunerea începe din jurul anului 2000 î.e.n., trebuind să ajungă, prin continuarea ei în toate volumele, pînă la zi, oprindu-se însă, o dată cu colaborarea lui Bojincă, la anul 389.

Ceea ce atrage în mod deosebit atenția în activitatea lui D. Bojincă la „Biblioteca românească" sînt însă monografiile unor domnitori. Prima încercare de acest fel este publicarea, în primul număr, a unei biografii a lui D. Cantemir[38]. Biografia este nesemnată dar pe baza unei analize stilistice a fost atribuită lui Bojincă[38bis]. Atribuirea ni se pare corectă, cu precizarea că este vorba de o traducere. Aceasta a fost făcută după biografia lui D. Cantemir din ediția germană a *Descrierii Moldovei*[39], reluată, cu unele mici deosebiri în organizarea materialului, după ediția de la Hamburg a *Istoriei otomane*[40], care tradusese biografia întocmită în englezește de Tyndal, pe baza aceleia latine a lui Bayer și a informațiilor primite de la Antioh Cantemir[41]. Din tot aceeași sursă, biografia lui D. Cantemir mai apăruse o dată în românește, la mănăstirea Neamț împreună cu *Descrierea Moldovei*[42]. Este probabil ca traducerea din „Biblioteca românească" să fi fost realizată fără cunoașterea aceleia de la Neamț, căreia îi este, oricum, superioară.

După D. Cantemir, următorul domnitor prezentat este Radu Șerban[43], pentru ca, în ultimele două numere, spațiul destinat istoriei românilor să fie rezervat lui Mihai Viteazul[44]. Autorii utilizați aici sînt îndeosebi Engel și Filstich, ultimul fiind autor al unei traduceri în limba germană a

---

[37] *Istoria lumii pe scurt de la zidirea ei pînă în anu acesta. — Istoria Popoarelor și a Staturilor. — Istoria Culturii. Scurtă cuprindere și arătări hronologhice (după ani)*, așăzate românește de Dam. Bojîncă), „Bibl. rom.", II, p. 51—54; III, p. 57—60; IV, p. 57—58.

[38] *Viața lui Dimitrie Cantemir, Domnului Moldoviei și Prințip în Împărăția Rusească*, „Bibl. rom.", I (1829), p. 27—38.

[38 bis] Tr. Topliceanu, *op. cit.*, p. 21.

[39] *Demetrii Kantemirs ehemeligen Fürsten in der Moldau, historisch —, geographisch — und politische Bescreibung der Moldau*, Frankfurt und Leipzig, 1771, p. 1—12.

[40] *Geschichte das osmanischen Reiches nach seinem Anwachse und Abnehmen*, Hamburg, 1745, p. 841—852.

[41] P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*, București, 1958, p. 14—15.

[42] *Scrisoarea Moldovei de Dimitrie Cantemir Domnul ei*, Mănăstirea Neamț, 1825, p. 1—23.

[43] *Istoria lui Radu Șerban Prințipului Țării Românești, din familia Basarabilor, carele au domnit de la anul 1602*, pe scurt dedusă de Dam. Boj., „Bibl. rom.", II (1829), p. 27—36.

[44] *Vestitele fapte și perirea lui Mihai Viteazul, Prințipului Țării Românești*, pe scurt deduse de D. Bojincă, „Bibl. rom.", III (1830), p. 36—56; IV (1830), p. 25—32.

Letopisețului Cantacuzinesc. Pentru Radu Șerban, se mai adaugă „istoricul Botin", iar pentru Mihai Viteazul „Kevenhiler" și *Breviarium Hronologhicum*.

Acestor monografii trebuia să li se adauge aceea a lui Ștefan cel Mare. Autorul ei urma, neîndoielnic, să fie tot Bojincă. Faptul ne este indicat de o notiță în care se motiva amînarea lucrării, „neavînd noi la mînă orighinalul cel vestit de Miron Logofătul (sic) cel ce vorbește adevărul" [45] și se menționau doar principalele fapte ale domnitorului moldovean. Că autorul acestei notițe și, deci, al proiectatului articol trebuie să fie Bojincă, rezultă clar din o notă consacrată lui C. Lecca, notă care cuprinde mai multe formulări identice, cu însemnările existente în partea referitoare la Mihai Viteazul [46], precum și din paternitatea celorlalte biografii.

Preocupările istoriografice ale lui D. Bojincă nu se reduc însă, acum, la activitatea de la „Biblioteca românească". În 1830 el colaborează la „Calendarul românesc" al lui Ștefan Niagoe, cu prezentarea lui Ioan de Hunedoara [47]. După cum s-a observat, această primă monografie a voevodului în limba română, nu este, după cum ar arăta autorul, o simplă traducere decît în a doua parte, prima fiind originală; procedeul utilizat putea fi o precauție împotriva cenzurii [48]. Tot în același an, 1830, Bojincă publică o lucrare pedagogică [49], care, în legătură cu tema noastră, prezintă interesul că pentru ilustrarea anumitor demonstrații se apelează la exemple din trecut, ceea ce întărește afirmația despre caracterul moralizator al istoriei în concepția cărturarului bănățean.

Lucrarea pe care Bojincă a considerat-o ca cea mai importantă a sa și căreia i-a consacrat cel mai mult timp, o constituie *Anticile Romanilor* [50]. După cum rezultă din o afirmație a sa, aceasta este prima scriere la care a început să lucreze [51]. Ea este o expunere a aproape tuturor aspectelor societății romane. După o scurtă prezentare istorică, se vorbește despre extinderea și împărțirea cetății, introducîndu-se, apoi, într-un loc nu tocmai potrivit, cîteva capitole despre băile romane. În continuare, autorul se ocupă de poporul roman și împărțirea sa, după care se consacră un larg spațiu religiei și organizării ei, pentru ca primul volum să se încheie cu prezentarea munților. Cel de al doilea este consacrat

---

45 „Bibl. rom.", IV (1830), p. 40.

46 Ibidem, p. 30.

47 *Descrierea nașterii și a eroiceștilor fapte a mult vestitului Ioan Corvinus de Huniad*, tradusă de D. Bojincă, în *Calendarul românesc* pe anul de la Christos 1830, p. 44—141.

48 C. Mureșan, *Iancu de Hunedoara*, ed. a II-a, București 1968, p. 14—15.

49 *Diregătoriul bunei-creștere spre îndreptarea multor părinți și bun folosul Tinerimei Romane*, țesut de Damaschin T. Bojincă, Buda 1830, XVI, 228 p.

50 *Anticile Romanilor acum întîia oară în românește scrise*, 2 vol. Buda, 1832—1833.

51 *Răspundere desgurzătoare, Prefația*.

instituţiilor — aici Bojincă are prilejul să demonstreze, vorbind despre magistratură, temeinicile sale cunoştinţe — organizării militare, ultima parte tratînd despre timp, monede, măsuri şi viaţă privată. Raportat la un asemenea conţinut, titlul ales de Bojincă ar putea părea ciudat: să nu uităm însă că istoria nu ajunsese încă la o limbă ştiinţifică, clară, ci se afla în faza de căutări. De altfel, termenul „anquitates", prezent şi în subtitlul latin al lucrării, mult întrebuinţat în vremea Renaşterii, se întîlneşte încă la scriitorii din prima jumătate a secolului trecut.

Pentru alcătuirea *Anticilor*, Bojincă a consultat un număr apreciabil de lucrări. Este adevărat că, aşa cum o precizează cu modestie, sursele pe care le-a urmat în primul rînd, au fost Rossinus, Dempstery şi Nieupoort [52]. In afara acestora, el a utilizat însă şi alte izvoare. Probabil, nu a văzut toate numeroasele lucrări menţionate în text, unele din ele putînd fi citate după alţi autori; apare însă sigur că a cunoscut un mare număr de scrieri, care i-au fost necesare şi pentru *Istoria romanilor.* Să amintim, apoi, că, printre autorii citaţi, se numără şi unii posteriori celor trei menţionaţi mai sus, mai ales dintre istoricii legislaţiei: „Hainecţius" (J.G. Heinecke, 1681—1741) cu *Antiquitates juris,* J. A. Bach (1721—1758) cu *Historia iurisprudentia Romanae* şi *De Legibus Traiani* ş.a.

Cu *Anticile romanilor,* Bojincă îşi încheie, practic, activitatea de istoric. Devenit la 31 ani (1833) jurisconsult al Moldovei, avînd de făcut faţă unor activităţi diverse şi presante, el nu a mai dispus de timpul atît de necesar cercetării. A făcut o singură excepţie atunci cînd Iordache Mălinescu a iniţiat o nouă ediţie a *Istoriei* lui Maior. Cu acest prilej, Bojincă a tradus „disputaţiile" lui P. Maior cu Kopitar, publicate în anexă [53] şi însoţite de o prefaţă. Scopul său este limpede redat prin utilizarea ca motto a unor cunoscute versuri din Ovidiu: „Nimic este mai drept şi nimic mai vrednic, decît a apăra naţia sa şi cuvios lucru este a arăta faptele Patriei". La sfîrşitul scurtei sale cariere de istoric, se reîntoarce, astfel, la necesitatea de la care pornise, aceea de a apăra, cu ajutorul istoriei, drepturile neamului său.

Chiar şi din simpla enumerare a lucrărilor amintite, se pot desprinde direcţiile principale ale activităţii istoriografice a lui D. Bojincă. Nefiind de formaţie istoric şi neprofesînd istoria, el nu a încercat să dea, cu excepţia *Istoriei romanilor,* lucrări de sinteză. Dar, tocmai prin

---

52 După cum pare să rezulte din text, Bojincă a utilizat lucrarea lui Rossinus (*Antiquitatum romanorum corpus absolutisimus*) în ediţia lui Th. Dempster, Paris, 1613. Pe Nieupoort l-a folosit probabil după ediţia de la Pesta 1718.

53 *Disputaţiile asupra Istoriei pentru începutul Romånilor în Dachia urmate între autorul ei Petru Maior (...) şi între reţenzentul K. Inprotivnicul Istoriei,* Buda 1834 (numeroatate separat IV, 63 p.).

aceasta, se reliefează mai limpede caracterul apropierii sale de faptele trecutului. Analiza operei dovedeşte că preocupările lui Bojincă pentru istorie nu sînt rezultatul unei pure curiozităţi ştiinţifice sau ambiţii publicistice, ci reflectă înţelegerea necesităţii reînvierii trecutului, şi, mai ales, a anumitor aspecte ale acestuia. El se apropie, astfel, de istorie nu ca un erudit, deşi uneori apelează la o documentaţie largă, ci ca un militant, care înţelege să o utilizeze ca o eficientă armă de luptă. Problemele pe care le abordează sînt cît se poate de revelatoare în această privinţă.

Una din principalele idei pe care Bojincă se străduieşte s-o reamintească şi să o redemonstreze este aceea a latinităţii românilor. În această privinţă, el merge pe un drum pe care îl deschiseseră cărturarii din secolul al XVII-lea şi, mai ales, îl bătătoriseră reprezentanţii „Şcolii Ardelene". Autoritatea supremă este aici, pentru Bojincă, „vrednicul de aducere aminte" Petru Maior [54]. Faptul nu surprinde. După cum am văzut, *Istoria* acestuia se bucură acum printre cărturarii noştri, de o necontestată autoritate. Semnificativ în acest sens este faptul că, publicînd în 1828, pe baza unor noi izvoare, o lucrare despre originile românilor, Th. Aaron o intitula *Apendice* la istoria lui P. Maior [55]. Şi alte scrieri din aceşti ani se află sub vădita autoritate a acestuia, argumentele sale fiind reluate uneori fără modificări. Este, în bună parte, şi cazul lui Bojincă. *Răspundere desgurzătoare* reia, în genere, demonstraţia făcută de Maior. Influenţa acestuia este evidentă şi în alte lucrări. Se poate, totuşi, observa că, mai ales în *Anticile romanilor*, Bojincă încearcă o lărgire a sferei demonstraţiei. Se rezervă, aici, o mare importanţă utilizării argumentelor oferite de vechii scriitori, ca şi a celor lingvistice; acestora li se adaugă însă, într-o mai mare măsură ca pînă acum, elemente etnografice. Valoarea acestora, pentru demonstrarea latinităţii, fusese observată însă de M. Costin şi D. Cantemir şi ele fuseseră utilizate şi de Maior. Pentru Bojincă, această valoare apare însă într-o lumină mult mai puternică. Este adevărat că el nu a izbutit să dea o lucrare specială consacrată unor obiceiuri pe care le considera ca derivate direct din cele romane, lucrare ce urma să fie anexată la vol. II din *Anticile romanilor*, dar bogatele sale note privind datinile românilor legate de cele ale strămoşilor lor, dovedesc interesul lui Bojincă, manifestat încă din *Răspundere desgurzătoare* şi *Istoria romanilor*, pentru acest gen de dovezi. De altfel, după părerea sa, datinile „sînt mai mari şi mai temeinice mărturii spre adeverirea urzirii românilor de la vechii romani, decît orice arătări istoriceşti" [56].

---

[54] *Răspundere desgurzătoare*, p. 11.

[55] Th. Aaron, *Scurtu apendice la Istoria lui Petru Maior, carea prin adevărate mărturisiri a mai multor scriitori vechi, începutul Românilor din Romani adevăraţi îl pune*, Buda 1829, 79 p.

[56] *Anticile romanilor*, I, p. XII.

In ceea ce privește conținutul problemei originii românilor, concluziile sale sînt, de fapt, o reluare a celor ale lui Maior. Originea romană este pură. Prin victoria lui Traian, dacii au fost complet distruși sau alungați ; chiar dacă ar fi rămas femei și fiice ale acestora, situația nu ar fi schimbat datele problemei, întrucît pentru bărbați are importanță descendența paternă. O asemenea ipoteză apare, de altfel, improbabilă pentru Bojincă, întrucît imposibilitatea unei înrudiri „luminat se adeverează prin strănepoții lui Traian, românii de astăzi, care măcar că sînt amestecați cu alte neamuri, totuși arareori iau fecioare de alte nații"[57] ca și pentru faptul că romanii „aduseseră mueri cu sine de la Roma"[58]. Romanitatea apare, deci, într-o stare pură, cu precizarea că, pentru el, roman nu înseamnă exclusiv un locuitor al Romei — așa cum considera Sava Tököly, sau contemporanul său din Țara Românească, Grigore Pleșoianul, care căuta locul de baștină al românilor în capitala imperiului[59]. Românii sînt „următorii colonelor celor de Împăratul Traian din Italia aduse"[60]. Este adevărat că în limbă au pătruns multe elemente străine, slave în primul rînd, dar acestea sînt datorate conviețuirii cu alte popoare și „mai vîrtos prin relighie și prin cărțile bisericești"[61]. Această din urmă idee este evident izvorîtă din dorința de a nu face concesii în privința purității etnice a descendenților romanilor.

Demonstrarea ei, în această formă, îi apare lui Bojincă de o stringentă necesitate pentru apărarea drepturilor poporului său, mai ales împotriva încercărilor de contestare. El se încadrează aici într-o veche acțiune de respingere a unor aserțiuni răuvoitoare, al cărei început se poate plasa încă în combaterea „basnelor" lui Simion Dascălul de către M. Costin, stolnicul Cantacuzino și D. Cantemir, și în care istoricul bănățean urmează mai ales pe Maior în „disputațiile" sale — a căror traducere în românește, de Bojincă, apare deci cît se poate de semnificativă — cu Kopitar. El nu aste singurul cărturar al vremii convins de această necesitate. Să amintim, de exemplu, faptul că la respingerea atacurilor lui Sava Tököly a participat, prin publicarea unei lucrări în limba germană, și E. Murgu[62], sau acțiunea asemănătoare a lui Heliade. Dar, mergînd pe urmele acelorași predecesori, Bojincă este convins și de importanța sublinierii originii latine pentru propriul popor și dezvoltarea conștiinței sale naționale. Aceste strădanii au drept scop

---

[57] *Răspundere desgurzătoare*, p. 71.

[58] *Ibidem.*

[59] *Idee repede despre istoria românilor*, „Curierul românesc", I (1829), p. 251 (Reprodus după *Cele dintîi cunoștințe*).

[60] *Răspundere desgurzătoare*, p. 66.

[61] *Ibidem*, p. 71.

[62] I. D. Suciu, *Introducere* la Eftimie Murgu, *Scrieri*, E.P.L. 1969, p. 16—18 (Lucrarea lui Murgu, p. 92—427).

ca reamintind nobila origine romană, să întărească, în același timp, convingerea că românii trebuie să aspire la un viitor pe măsura trecutului [63].

Sub raportul activității istoriografice, ideea latinității l-a condus pe Bojincă la preocupările pentru istoria romanilor. [71] Dacă romanii sînt strămoșii „curați" ai românilor, este evident că istoria acestora din urmă trebuie să fie o continuare directă a istoriei celor dintîi. Aceeași logică condusese încă pe M. Costin să consacre primul capitol din *De neamul moldovenilor* unei succinte prezentări a Italiei antice; într-un mod asemănător va proceda Cantemir în *Hronicul vechimii a româno-moldo-vlahilor*. Expresia cea mai clară o dăduse S. Micu care își începe *Scurta cunoștință a istoriei românilor* de la legendarul Aeneas. Bojincă este, deci, și aici, continuatorul unei tradiții, pe care însă o amplifică. Cele două lucrări ale sale, *Istoria romanilor* și *Anticile romanilor* sînt, prin proporțiile și prin amploarea chestiunilor tratate, primele lucrări de acest gen în istoriografia noastră. De altfel, ele răspundeau unui vădit interes din partea cititorilor. S-au păstrat, începînd de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, mai multe manuscrise cuprinzînd traduceri fragmentare ale unor lucrări privind istoria Romei; în primele decenii ale secolului următor, astfel de traduceri se tipăresc deja. In 1820, la Iași, apare în românește, prin strădaniile lui Alecu Beldiman, lucrarea lui Florian asupra lui Numa Pompilius. Mai tîrziu, chiar în timpul cînd Bojincă lucra la „Biblioteca Românească", Stanciu Căpățineanu îl traducea pe Montesquieu [64]. Cu atît mai mult trebuia să atragă ideea unei istorii scrise de un român, pentru români. Cît de importantă a fost considerată o asemenea lucrare o dovedește faptul că, după încetarea colaborării lui Bojincă la „Biblioteca" lui Carcalechi *Istoria romanilor* a fost continuată succesiv de alți trei autori. Explicîndu-i publicarea, cărturarul bănățean arăta că ea este „o visterie din care toată lumea luminată se adapă, și se vederează" [65]; cu atît mai mult se cuvine ca ea să fie cunoscută de strănepoții romanilor. Măreția și importanța ei îi conferă un însemnat rol în înțelegerea dezvoltării societății. Indeosebi pentru români, cunoașterea istoriei romanilor prezintă un prețios izvor de pilde mărețe, ea constituind, în același timp, un element indispensabil, pentru dezvoltarea culturii lor și, în general, a mersului lor înainte [66]. Idee, rezultînd în același timp, din concepția sa asupra importanței istoriei, a originii „curat" romane și a marelui rol rezervat culturii în evoluția societății.

---

[63] *Răspundere desgurzătoare*, p. 120.

[64] *Mărimea romanilor, sau pricinile înălțării și căderii lor*, Craiova 1830, 211, 3 p. Bojincă nu a cunoscut această traducere. Citatele sale din Montesquieu sînt rezultatul unei traduceri proprii, inferioare aceleia a lui Stanciu Căpățineanu.

[65] *Prefație* la *Istoria romanilor*, „Bibl. rom.", I (1829).

Problema latinității este, de asemenea, legată organic de aceea a continuității, asupra căreia însă insistă mai puțin. Explicația constă, probabil, în faptul că prin caracterul scrierilor sale, el s-a străduit, în primul rînd, să sublinieze ideea latinității. Chiar fără a fi dezvoltată, ea este constantă, totuși, și îi apare, uneori, ca fiind de la sine înțeleasă, dată fiind prezența românilor pe întreg teritoriul Daciei romane, pe care s-au format ulterior cele trei țări. Ei și-au păstrat naționalitatea „atîtea sute de ani, între atîtea valuri, între atîtea nevoi și strămutări"[67]. Pentru a explica persistența lor, el apelează la mai vechea teză a retragerii lor în munți și apoi a descălecatului — plasat, pentru Moldova, ca și la Cantemir, în secolul al XIII-lea[68] — care capătă, astfel, sensul de o revenire în teritoriile străbune.

Problemele expuse mai sus sînt acelea de la care D. Bojincă a pornit și cărora le-a acordat cea mai multă însemnătate. Dar, deși aduce în această privință noutăți, el rămîne, totuși, aici, în ansamblu, un continuator al unei mai vechi tradiții. Într-un alt domeniu, însă, D. Bojincă avea să se manifeste ca un înnoitor — apropierea de Evul mediu românesc. Este adevărat că acesta se bucurase de atenție și pînă atunci. Opera cronicarilor, însă, fusese scrisă în alte condiții și, în mare parte, răspundea altor necesități. Apoi, ea rămăsese manuscrisă, ca și, mai tîrziu, partea corespunzătoare din *Hronica* lui Șincai la care, în plus, Evul mediu fusese încadrat într-o istorie generală. Preocupările lui D. Bojincă, materializate în lucrări publicate și larg răspîndite, ne dezvăluie o mentalitate, în mare parte, nouă. El nu-și propune să prezinte întreaga perioadă medievală ci, din cadrul acesteia, selectează numai acele momente care apar pline de glorie și de semnificație. Conducătorii de care se ocupă sînt Ioan de Hunedoara, Mihai Viteazul, Radu Șerban, D. Cantemir și, în stadiu de proiect, Ștefan cel Mare, mari personalități în lupta pentru apărarea neamului. Faptul are, credem, o deosebită importanță pentru caracterizarea evoluției istoriografiei române din prima jumătate a veacului trecut. Pînă după începutul secolului principala preocupare a rămas aceea a latinității, promovată mai ales de istoricii Școlii Ardelene, în scopul demonstrării legitimității cerințelor lor, în limitele statale existente. Treptat, aceste cerințe se amplifică, mai ales după 1821. Mișcarea lui Tudor reînnodase firul unei seculare lupte pentru independență. Apoi, revenirea la domniile pămîntene a fost salutată de contemporani ca un pas spre cîștigarea vechilor libertăți. În sfîrșit, trebuie să avem în vedere că legăturile între românii din cele trei țări se amplifică. Or, în asemenea condiții, se cerea, în mod necesar, o lărgire o sferei istoriei, în funcție de obiecti-

---

66 *Anticile romanilor*, I, p. XII—XIII.

67 *Ibidem*, p. XIII.

68 *Răspundere desgurzătoare*, p. 80—81.

vele pe care trebuia să le slujească și care devin acum mult mai ample și mai stringente. Ideea latinității își păstrează, firește, valoarea, atît ca argument pentru legitimitatea istorică a revendicărilor românești, cît și pentru stimularea energiei naționale; dar, în condițiile existente cu două decenii înainte de 1848, ea începe să se dovedească insuficientă. Cu toate eforturile celor care o demonstraseră, era evident că românii au evoluat față de romani și, chiar dacă îi continuă, nu mai au, oricum, posibilitățile lor. Problema era, deci, de a se demonstra posibilitatea concretă a unor mari transformări — independența și unitatea — ceea ce nu putea fi făcut decît apelînd la strălucitele pagini de glorie ale Evului mediu, realizate în condiții considerate asemănătoare acelora din prima jumătate a secolului trecut. Că Bojincă s-a apropiat tocmai în acest scop de perioada medievală o dovedesc subiectele pe care și le alege, dar și unele afirmații care fac mai explicită acțiunea sa. Deosebit de clare sînt acelea cu care se termină expunerea faptelor lui Mihai Viteazul, „acest Ahiles românesc vrednic de a-și avea Homerul său“ [69]. Reproducînd o lungă caracterizare laudativă a lui Engel, el reține și afirmația pe care acesta o face pornind de aici: „Lucrul istoriei fie de a ține putința înaintea ochilor, și de a deștepta ademenitoarea părere, cum că frumoasele aceste țări oare cînd vor înflori, și se va mîngîia omenirea cu dînsele“ [70]. Incheierea pe care o face Bojincă este cît se poate de revelatoare pentru intențiile sale. „Această istorie, precum spre mare lauda Nației s-au însemnat aici, așa și spre deschis exemplu să fie măriților boieri din Țara Românească și Moldavia. Cetească tot însul aceasta cu mîngîiere, văzînd ce au fost strămoșii lui [71]. Dar acțiunea contemporanilor nu trebuie să se oprească aici. Cărturarul bănățean, care încercase să discearnă pentru trecut elementele favorabile luptei naționale de acelea dăunătoare, leagă exemplul istoriei de o acțiune concretă în prezent. „Insă, spune el despre cititori în același loc, caute și cerce și spre acea cauză, care au înecat aceste țări frumoase în moliciune, în întuneric și neactivitate. Alunge dară cei putincioși răutatea din sînul patriei sale și cetind istoriile strămoșilor săi, fără dormitare să privegheze de a pleca iară pe calea virtutei, dreptății și a vitejiei strămoșești [...]. Carea istorie lumineze de-a pururea în inimile noastre“ [72].

Ideea care apare în prim plan este aceea a independenței. Este interesant însă că Bojincă nu face nici o legătură expresă, așa cum procedează istoricii de mai tîrziu, între această idee și aceea a unității, raportată la condițiile medievale. Chiar vorbind despre Mihai Viteazul, unirea, considerată cu firească simpatie, este expusă fără a se

[69] *Vestitele fapte și perirea lui Mihai Viteazul*, „Bibl. rom.“, IV (1830), p. 32. Citatul este după „Breviarium chronologicum“.

[70] *Ibidem.*

[71] *Ibidem.*

[72] *Ibidem.*

face un comentariu. Faptul ar putea surprinde dacă avem în vedere că Bojincă vorbeşte în numeroase rînduri de unitatea românilor ca rezultat al originii lor comune. Explicaţia trebuie căutată, probabil, în regimul publicaţiilor din Imperiul habsburgic. Discutarea comunităţii românilor, ca rezultat al originii lor, nu putea prezenta prea multe inconveniente; în schimb, subliniera acţiunii lor comune în momentul existenţei lor în state separate, situaţia care continua şi acum, putea fi considerată ca avînd un prea pronunţat caracter politic. Experienţa opririi *Hronicei* lui Şincai este revelatoare şi, în acest context, prudenţa lui Bojincă apare justificată. Şi astfel însă el are merite incontestabile în începuturile utilizării istoriei medievale pentru pregătirea ideologică a luptei pentru independenţă şi unitate. În această din urmă privinţă, reactualizarea lui Mihai Viteazul stă la baza unei bogate literaturi consacrate domnitorului Unirii, a cărui evocare, după cum s-a remarcat[73], devine, în condiţiile intensificării luptei naţionale, o adevărată chemare la acţiune.

Ideile expuse mai sus domină opera istoriografică a lui D. Bojincă. De altfel, ea apare într-un moment cînd istoriografia noastră este preponderent politică. Aprecierile lui Kogălniceanu şi Bălcescu asupra modului în care s-a scris pînă atunci Istoria sînt în mare parte valabile şi pentru viitorul jurisconsult al Moldovei. Opera avocatului de la Buda cuprinde, totuşi, şi elemente de istorie social-economică. Afirmaţia este mai puţin valabilă pentru lucrările privind marii domnitori. A putut contribui aici şi insuficienţa izvoarelor dar şi o tendinţă, explicabilă, de a prezenta Evul mediu românesc într-o lumină idealizată. Cînd se apelează la elemente social-economice, scopul îl constituie, mai ales, reliefarea eforturilor domnitorilor de a îmbunătăţi situaţia populaţiei. Este, de exemplu, cazul lui Mihai Viteazul, la care se insistă, din motive lesne de înţeles, asupra măsurilor favorabile românilor din Transilvania dar al cărui „legămînt" nu este amintit. In schimb, facilitate de subiect, ca şi de izvoare, sînt mult mai numeroase pentru istoria românilor, fiind în acelaşi timp edificatoare pentru precizarea atitudinii lui Bojincă faţă de diferite categorii sociale. Provenit de jos, simpatia sa se îndreaptă evident spre păturile oprimate. Situaţia sclavilor, ca şi a plebeilor, este frecvent deplînsă, adesea în termeni care fac sau sugerează legătura cu timpurile contemporane lui. La fel, consideraţiile asupra patricienilor trebuie raportate la situaţii mai noi, acest lucru făcîndu-l, uneori, chiar autorul. „La romani, spune el, atîta făceau patricii, cît va să zică la noi astăzi nobil, adecă erau acei care se urzeau din cele mai vechi familii, deşi dînşii nici un merit nu făcuse" [74]. De altfel, fapt care merită remarcat, trecutul oferă prezentului nu

[73] D. Prodan, *Supplex libellus Valachorum*, Ediţie nouă, refăcută, Bucureşti, 1967, p. 388. Articolul lui Bojincă „e evident nu numai o evocare, ci şi o chemare".
[74] *Anticile romanilor*, I, p. 66.

numai învăţăminte politice şi morale, ci şi sociale. Este un element neglijat, în genere, pînă la Bojincă şi care va căpăta apoi amploare o dată cu apropierea anului 1848. Pentru a-l înţelege însă mai bine, trebuie să avem în vedere şi concepţiile sale generale, privind factorii determinaţi ai evoluţiei societăţii.

Se poate observa, în această privinţă, că, la fel ca toţi predecesorii săi, Bojincă este încă tributar concepţiei teologice. Fapt explicabil dacă avem în vedere locul important pe care-l păstrează religia, ca şi rolul ades subliniat în secolul trecut pe care aceasta l-a avut în lupta cotropitorilor de altă credinţă. Istoricii Şcolii ardelene fuseseră legaţi de biserică şi Bojincă intenţionase, la un moment dat, să devină cleric [75]. Divinitatea apare, totuşi, sporadic în opera sa şi, lăsînd să se înţeleagă că o consideră drept „causa causarum", el nu se arată preocupat să-i descifreze sensul acţiunii. Istoric militant, pe Bojincă îl interesează explicarea acţiunilor oamenilor, singura care contează efectiv în înţelegerea istoriei şi în stabilirea unor acţiuni concrete. Ideile în această privinţă, este adevărat nu sînt expuse sistematic şi, uneori, sînt contradictorii. Analiza lor ne permite, totuşi, degajarea principalelor direcţii ale concepţiei sale.

Se poate observa, de la bun început că, la fel ca şi precedesorii, Bojincă acordă un rol deosebit personalităţilor. Sugerată de modul în care sînt expuse evenimentele, această idee rezultă clar şi din felul în care explică unele din ele. Dar, alături de acest element, el subliniază şi importanţa poporului, considerat fie în sensul de totalitate a cetăţenilor[76], fie într-un sens mai restrîns, echivalent, aproximativ cu acela de mase populare. „Poporenii, subliniază el, sînt mădularul cel mai de căpetenie a scutirei de împărăţii" [77]. Alăturarea acestor două idei l-a condus, în mod logic, ca şi pe alţi contemporani, la ideea că forţa unui stat constă în unitatea popor-conducător. Ea depinde însă şi de unitatea existentă între diferitele categorii sociale. Divizarea societăţii aduce după sine consecinţe deosebit de nefavorabile. Semnificative sînt criticile aduse prevederii din legile celor 12 Table prin care se interzicea căsătoria între patricieni şi plebei [78] sau a legii permiţînd închiderea sau vinderea datornicilor[79]. Mai ales, însă, este repetat blamată distribuţia inechitabilă a bunurilor, avînd drept consecinţă, cum se spune referitor la situaţia din timpul fraţilor Grachi, „nemăsurata bogăţie dintr-o parte, iar din cealaltă cea mai mare mişă-

---

75 „Transilvania", IV (1871), p. 65.

76 *Istoria romanilor*, „Bibl. rom.", III (1830), p. 9.

77 *Ibidem*, I (1829), p. 17.

78 *Anticile romanilor*, I, p. 305.

79 *Istoria romanilor*, „Bibl. rom.", I, p. 17.

litate"[80]. Încercările de a remedia această situație sînt aprobate, dar, fapt semnificativ, cu condiția să fie făcute cu măsură. Mai ales, sînt subliniate avantajele participării oamenilor merituoși din popor la conducere. De aici și atitudinea sa față de diferitele forme de stat. Între aristocrație și democrație, ultima formă este cea preferată. La fel, el consideră republica superioară monarhiei, criticînd, mai ales, despotismul. Ca mai tîrziu și Aaron Florian, istoricul este convins că libertatea oferă, printre altele, o întărire a patriotismului. Bojincă sesizează însă că diferitele forme de stat sînt condiționate de împrejurările istorice concrete.

Un alt element care apare frecvent în explicații îl constituie moravurile. Frecventa lor menționare trebuie pusă în legătură cu filozofia „luminilor" și, în special, cu influența lui Montesquieu. Rolul moravurilor în determinarea evoluției societății apare pregnant, mai ales, în cazul istoriei romanilor. Bojincă revine de mai multe ori asupra faptului că în vreme ce austeritatea de la începuturile republicii a dus la ridicarea sa, luxul de mai tîrziu, generat de cuceririle din Orient, a constituit o cauză esențială a decăderii. Importanța acordată de cărturarul bănățean moravurilor rezultă în mod deosebit de pregnant din *Anticile romanilor*. De altfel, în redactarea lucrării, el a pornit de la premisa că „datinele și năravurile" sînt absolut necesare „spre deplină întălegerea stării unui stat, țeri sau soțietăți"[82].

Alături de moravuri, Bojincă acordă o deosebită importanță legislației. Faptul nu surprinde dacă avem în vedere concepțiile filozofilor din secolul anterior, concepții care puteau fi cu atît mai ușor receptate de un jurist. Prin modul în care este alcătuită, legislația, condiție *sine qua non* a chiar existenței unui stat, contribuie la ridicarea sau decăderea acestuia. Dar, înainte de a deveni cauză, ea este un efect; Bojincă sesizează legătura de cauzalitate existentă între stadiul general al societății într-un anumit moment și caracterul legilor. „După ce încetează fundamentul făcutei oare ce legi, de lipsă [necesar] este să înceteze și însăși legea[83]; o epocă nouă cere legi noi[84].

Elementelor de mai sus li se adaugă și altele — rolul ideilor, al întîmplării etc. În general, în explicarea concretă a unui eveniment, Bojincă apelează la un singur factor; apelul la o pluralitate de factori se face numai arareori. Ceea ce atrage însă atenția este faptul că în explicațiile date — sau acceptate — cărturarul se oprește, de obicei, la acei factori pe care îi consideră ca fiind esențiali și pentru dez-

---

80 *Ibidem*, III, p. 10. „Îmbogățirea unei parte mări sărăcia celeilalte"; *Ibidem*.
81 *Ibidem*, IV, p. 18.
82 *Anticile romanilor*, I. p. XI.
83 *Istoria romanilor*, „Bibl. rom.", III, p. 4.
84 „Strămutatele timpuri, strămutatul moral și starea lucrurilor poftiră legi și rînduieli noave" după cele 12 Table; *Anticile romanilor*, II, p. 83.

voltarea propriului popor. Şi în domeniul concepţiei istorice, întîlnim, aşadar, acelaşi militantism care constituie elementul esenţial al operei sale istorice.

Realizată în împrejurările pe care le-am văzut, opera istoriografică a lui D. Bojincă nu se putea ridica la un nivel prea înalt din punct de vedere metodologic. De altfel, şi timpul pe care i-l lăsau funcţiile sale era limitat[85]. Totuşi, el subordonează cercetarea trecutului cîtorva principii simple şi corecte. Acestea pot fi urmărite atît în modul în care îşi alcătuieşte lucrările, cît şi prin anumite precizări pe care le face. Chestiunile de metodă îl preocupă îndeosebi în *Răspundere desgurzătoare*. Faptul era firesc într-o scriere cu caracter polemic, îndreptată împotriva unui opuscul a cărui virtute nu era în nici un caz probitate ştiinţifică. Combătîndu-l pe Sava Tököly, Bojincă afirmă, în mai multe rînduri, criteriile după care trebuie condusă cercetarea istorică. Cel care o întreprinde trebuie să urmărească o anumită logică, pe care o impune realitatea. În mod deosebit, se pune preţ pe afirmaţiile care nu contravin bunului simţ. În lectura izvoarelor, trebuie manifestată multă prudenţă; critica „e de mare lipsă (necesitate) în cetirea istoriilor“ [86]. Elementele care nu pot avea nimic comun cu realitatea, legendele, aserţiunile răuvoitoare, nu-şi găsesc locul în scrierea istoriei, întrucît „basnele nu spre vreo arătare adevărată, ci mai mult spre petrecerea timpului, spre desfătarea pruncilor şi a babelor sînt îndemînate“ [87]. Încrederea trebuie acordată autorilor a căror reputaţie este bine stabilită; în general, sînt preferabili martorii oculari [88]. Trebuie să observăm însă că, insistînd asupra acestor principii metodologice, Bojincă nu le aplică întotdeauna în opera sa. Este, mai ales, cazul în privinţa *Istoriei romanilor*. Critica surselor este mult mai rară aici; uneori, atunci cînd izvoarele sînt contradictorii, el se limitează la o expunere paralelă a punctelor lor de vedere, fără a lua o anumită atitudine. Faptul are, probabil, o explicaţie asemănătoare cu aceea privind atitudinea istoricilor umanişti faţă de antici [89]. Aceştia din urmă se bucurau încă de o mare autoritate, care trebuia să fie cu atît mai mare pentru istoricul preocupat să sublinieze latinitatea românilor şi care, în acest scop, a venit într-un strîns contact cu istoricii antici şi umanişti. Chiar în acest caz, însă, se observă grija lui Bojincă de a apela, pentru fiecare chestiune, la istoricul ei cel mai reputat.

O anumită influenţă antică şi umanistă se constată, de asemenea, în privinţa stilului lui Bojincă. Lucrările sale istorice sînt colorate cu numeroase maxime şi sentinţe, cu caracter moral, îndeosebi, prin care

---

[85] *Anticile romanilor*, I, p. XV; D. S., *Damaschin Toma Bojinca*, „Transilvania“, IV (1871), p. 64.

[86] *Răspundere desgurzătoare*, p. 72.

[87] *Ibidem*, p. 56.

[88] *Ibidem*, p. 83, 100.

[89] Fütter, *Histoire de l'historiographie moderne*, Paris, 1914, p. 15.

autorul atrage direct atenţia contemporanilor asupra învăţămintelor pe care le oferă anumite fapte din trecut. La fel, după model antic, personalităţile istorice sînt puse să rostească discursuri sau să participe la dialoguri. În general, însă, stilul său porneşte de la vorbirea populară şi, prin aceasta, prezintă multe analogii cu cronicile, fiind influenţat uneori şi de limba scrierilor religioase. Iată, de exemplu, portretul pe care i-l face lui Catilina. „Catilina, bărbat de neam mare, ci la suflet rău şi încărcat de patimi, cel ce nici de o primejdie nu se temea, şi pe lîngă aceea maister de cea mai potrivită făţernicie, cel ce era afundat în datorii şi cel ce se făcuse vinovat de cele mai cătrănite fapte rele"[90]. Adesea, în caracterizarea unei personalităţi se strecoară şi o notă umoristică. „Adevărat că Tigranes (craiul Armeniei) avea armii tari şi mari comori, însă pe lîngă toate acestea era tîmp la minte şi fricos"[91]. Acelaşi efect, involuntar însă, se obţine şi prin utilizarea unor forme regionale. Celebrele cuvinte atribuite lui Cesar, „Tu quoque Brutus" sînt traduse de Bojincă prin „Cum? fiul meu! doară şi tu?"[92]. Deosebit de savuros este, îndeosebi, stilul din *Răspundere desgurzătoare*, concepută, în mare parte, ca un dialog, fie cu Sava Tököly, fie cu cititorul român. Deosebit de sugestiv este un fragment asupra căruia s-a mai atras, recent, atenţia[93]. „Mai departe ţinîndu-se Cărtitoriul din Hale cu amîndouă mîinile de strîmba sa părere, ca beatul de gardul cu spini, carii deşi-l împung aspru, totuşi se razimă de dînsul numai ca să nu cadă, aceste le aduce înainte [. . .]"[94]. Subiectele pe care şi le alege, cer însă, uneori, o expunere pentru care limba de atunci nu are suficiente rezerve. De aceea, Bojincă încearcă să creeze noi cuvinte pentru echivalentul unor termeni străini — armistiţiul apare ca „armistiţie", dar şi ca „armătăciunea" sau „armăpăciuirea", fasciile sînt „jorzi", plenipotentul — „pleniputernicit", legea agrară — „legea plugărească" etc. Uneori, el utilizează şi neologisme, însoţindu-le în paranteze de termeni româneşti creaţi ad hoc: „Dictatură (zicătură)", „trimuviratu (treibărbăţatu)" etc. Să observăm, în sfîrşit, că în unele părţi ale lucrărilor sale se observă o influenţă a topicii latine şi germane, remarcată şi la alţi contemporani şi combătută ulterior de Bariţiu[95].

Şi sub acest raport, deci, opera istoriografică a lui Bojincă trebuie înţeleasă ca un produs al timpului său. În legătură cu aceasta, trebuie să avem în vedere două aspecte: receptarea de către cărturar a necesităţilor, tendinţelor vremii, dar şi încercarea sa de a le clarifica, de

---

90 *Istoria romanilor*, „Bibl. rom.", IV (1830), p. 7.

91 *Ibidem*, p. 5.

92 *Ibidem*, p. 18.

93 Ioana P e t r e s c u, *loc. cit.*, p. 120.

94 *Răspundere desgurzătoare*, p. 40. Uneori, pentru acelaşi „cărtitoriu" sînt citate zicale populare: „Ci dînsul grăi, ca să nu se zică că au tăcut", *Ibidem*, p. 85.

95 „Foae literară", I (1838), p. 4.

a milita, prin scrierile istorice, în sensul cerut de epocă. Alături de altele, opera lui Bojincă constituie, în această din urmă privință, un exemplu revelator. În repetate rînduri, el insistă asupra necesității răspîndirii cunoștințelor istorice în categorii cît mai largi, lansînd uneori chiar apeluri în acest sens. „Înțelegînd această cărticică din rădăcină — citim în *Prefație* la *Răspundere desgurzătoare* — spune și altuia în care încă nu s-au desvălit pofta de a-ș agonisi și a ceti cărți în limba românească tipărite, ca să știe și el din ce sămînță este răsărit". În același loc, el solicită chiar întreprinderea unei activități colective în vederea cunoașterii trecutului. „De vei afla vreo părere de îndoială în ceastă cărticică sau de ai a mînă nescari argumente de oricarii scriitorii vrednici de credință însemnate, care ar fi spre scopul apărării Nației Românești, să te binevoiești cu vre una ocasie despre aceste a mă înștiința". Răspîndirea cît mai largă a cunoștințelor despre trecut apare, astfel, ca o preocupare de căpetenie în activitatea istoriografică a lui D. Bojincă.

Evident, nu putem pune semnul egalității între intenție și realizare, după cum nu putem accepta păreri ca aceea exprimată la moartea sa, după care transilvănenii îl considerau pe autorul *Răspunderii desgurzătoare* drept „un Moise al românilor, l-avea de apărătoriul și conducătorul lor" [96]. Putem afirma, totuși, că lucrările sale s-au bucurat de o relativ largă răspîndire. Listele de prenumeranți la „Biblioteca românească" și *Anticile romanilor* o dovedesc. Răspîndirea s-a efectuat, mai ales, în Transilvania și Banat, explicația trebuind căutată și în legăturile personale ale autorului. Un număr relativ mare întîlnim însă și în Țara Românească: 160 la „Biblioteca românească" și 51 — dintr-un total de 511 — la *Anticile romanilor*. În privința Moldovei, nu avem însă date exacte. Pentru „Biblioteca românească", lista „prenumeranților" de aici trebuia să se publice în partea a treia, dar din motive pe care nu le cunoaștem, ea n-a mai apărut; printre „prenumeranții" *Anticilor* nu apare nici un moldovean. Ambele publicații au fost, totuși, cunoscute în Moldova, de difuzarea *Anticilor*, îngrijindu-se chiar autorul [97].

O a doua constatare pe care trebuie s-o facem în legătură cu răspîndirea lucrărilor lui Bojincă este difuzarea lor pe verticală. Atrage atenția că printre „prenumeranți", în Transilvania predomină clericii, iar în Țara Românească boierii. În special, prezența acestora din urmă pune problema caracterului pe care l-a avut „prenumerația" lor. În unele cazuri, mai ales la cei care subscriu pentru două sau mai multe exemplare, ar putea fi vorba și de filantropie. În general, însă, se poate considera că este vorba de un real interes. În modul cum era concepută istoria în jurul anului 1830, ea nu putea fi dăunătoare tendințelor boierimii ca și, de altfel, ale clerului. Același interes îl dovedește pre-

[96] D. S., *op. cit.*, p. 64.
[97] „Albina românească", V—VI (1833—1834), supl. la nr. 58, p. 2.

zența printre „prenumeranți" a numeroși intelectuali. În mod deosebit, trebuie însă remarcată prezența în listele acestora a unor persoane care nu fac parte din niciuna dintre categoriile amintite, figurînd, de obicei, fără precizarea unui titlu anume. Este vorba, fără îndoială, de reprezentanți ai burgheziei (pentru unii se specifică că sînt negustori), ceea ce constituie un nou semn al interesului pe care începe să-l manifeste noua categorie socială pentru cultură, concepută și în sensul ei militant[98].

O altă chestiune care atrage atenția este aceea a influenței pe care D. Bojincă a putut-o avea pentru dezvoltarea ulterioară a istoriografiei noastre. Firește, este necesară, aici, o deosebită prudență. Cîteva elemente pot fi, totuși, subliniate. Mai întîi, trebuie să amintim preocuparea sa pentru Evul mediu, domeniu de predilecție al istoricilor din anii următori. Rolul său în redeșteptarea interesului pentru Mihai Viteazul apare cît se poate de evident, mai ales o influență directă asupra operei lui Aaron Florian fiind certă[99]. Scrierile sale au fost utilizate și de M. Kogălniceanu[100], chiar dacă acesta nu avea cuvinte prea măgulitoare despre *Anticile romanilor*[101]. La fel, se poate constata o preluare de către Heliade, atunci cînd vorbește în *Repede aruncătură de ochiu asupra limbei și începuturilor românilor*, despre unitatea lor, a unor argumente și modalități de explicare asemănătoare cu cele din *Răspundere desgurzătoare*. O anumită apropiere poate fi, apoi, constatată între autorul acesteia din urmă și G. Asachi, care îl adusese în Moldova, și-l prețuia atît de mult[102], în modalitatea de a reînvia, nu trecutul în totalitatea sa, ci momentele cele mai înălțătoare, ambii acordînd importanță în această privință, chiar dacă într-o măsură diferită, utilizării procedeelor artistice.

Subliniind toate elementele de mai sus, considerăm că definirea lui Bojincă drept un simplu „epigon" al Școlii ardelene[103], cum este considerat, în general, nu poate fi acceptată. Firește, nu intenționăm să-i ridicăm un soclu mai înalt decît acela pe care îl merită, întrucît realitatea nu o permite. Considerăm însă că în stabilirea locului său în istoriografia română trebuie să avem în vedere o pluralitate de elemente, sugerate și de complexitatea epocii în care e concepută opera sa, singura modalitate de a evita o judecată de valoare unilaterală. Am

---

98 În legătură cu dezvoltarea vieții culturale a burgheziei bănățene s-a observat (I. D. Suciu, *Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, p. 34) că numai din Banat subscriu la *Anticile romanilor* 24 negustori.

99 V. Cristian, *Activitatea istoriografică a lui Aaron Florian*, în „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza", s. III, a. Istorie, fasc. 1, 1970.

100 M. Kogălniceanu, *Scrisori 1834—1849*, ed. P. Haneș, București, 1913; Idem, *Opere*, I, ed. A. Oțetea, p. 59.

101 *Romanische oder Wallachsche Sprache und Literatur*, în *Opere*, I, p. 544.

102 Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 5.

103 Ilarie Chendi, *Foiletoane*, București, f.a., p. 154.

văzut, astfel, că istoricul Bojincă are importante limite dar și relevabile îndrăzneli, care, chiar dacă insuficient dezvoltate, datorită unor anumite împrejurări, vor putea fi reluate ulterior. De altfel, și încadrarea sa într-un curent anume ni se pare riscantă. Întîlnim, în scrierile sale, numeroase influențe receptate direct de la antici sau de la istoricii umaniști ; la fel, scrisul cronicăresc, în formă sau conținut, nu este întrutotul înlăturat. Multe din ideile sale dezvăluie o apropiere de iluminism ; modalitatea de abordare a Evului mediu național indică o anumită tendință spre romantism. Alăturarea unor elemente atît de diverse, paradoxală la prima vedere, este însă lesne explicabilă dacă avem în vedere particularitățile evoluției istoriografiei române, care, datorită specificului dezvoltării noastre, nu a prezentat, decît în anumite momente, o similitudine strictă cu diferitele curente ale istoriografiei occidentale. În vreme ce în aceasta din urmă, diferitele curente se neagă în general, în istoriografia română se poate constata o aproape permanentă continuitate. În cazul de față, între Școala ardeleană și istoriografia pașoptistă nu se poate observa o ruptură — ca între iluminismul și romantismul occidental — ci o continuare, asigurată printr-o perioadă de trecere, în cadrul căreia se plasează și opera istoriografică a lui D. Bojincă. Aparentele contradicții din opera sa pot fi, astfel, mai ușor înțelese. În aprecierea ei nu trebuie să avem însă în vedere numai condițiile obiective în care a fost creată, ci și unele elemente subiective, din păcate atît de frecvent neglijate. Firește, că aprecierea este mai greu de făcut aici ; se poate, totuși, afirma, cu deplină certitudine, că autorul *Răspunderii desgurzătoare* nu a beneficiat de deosebit de elevatele calități spirituale ale unui Kogălniceanu sau Bălcescu. Patriotismul său este însă la fel de fierbinte și în el își are izvorul opera sa istoriografică. Și prin aceasta, D. Bojincă apare, în același timp, ca un continuator al Școlii ardelene, dar și ca un pionier al istoriografiei pașoptiste.

L'ACTIVITÉ HISTORIOGRAPHIQUE DE DAMASCHIN BOJINCĂ

Résumé

Le nom de D. Bojincă (1802—1869) nous évoque particulièrement le jurisconsulte de Moldavie pendant la période du Réglement Organique. Mais, comme bien des contemporains, il a manifesté aussi des préoccupations historiographiques, spécialement pendant les années 1826—1833. C'est dans ce brève espace de temps qu'il a rédigé un ouvrage polémique concernant les origines des roumains, les deux tomes des *Antiquitès Romaines*, une *Histoire des Romains* restée inachevée, plusieurs biographies des princes roumains du Moyen Age (Jean Hunyadi, Michel le Brave, Radu Șerban). Pendant les années

1829—1830 il fut le principal collaborateur de la „Bibliothèque roumaïne", publication périodique due à Zaharia Carcalechi. Il y a publié quelques-unes des ouvrages mentionnés, autant que des traductions et une brève histoire universelle, aussi inachevée.

L'oeuvre historiographique de D. Bojincă, roumain de Banat, se présente en grande partie comme une continuation de l'activité de l'Ecole transylvaine. C'est l'idée de la latinité de son peuple qui le préoccuppe surtout. Mais il dépasse les prédécesseurs par l'attention accordée aux grandes personnalités roumaines du Moyen Age. Il a contribué aussi à la préparation du romantisme dans l'historiographie roumaine, illustré surtout par Kogălniceanu et Bălcescu. D'autre part, ses oeuvres ont connu une assez large diffusion. Les *Antiquitès romaines*, parues en 1832—1833, ont eu 511 abonnés. Ses lecteurs ont été recrutés non seulement en Transylvanie, mais aussi en Moldavie et en Valachie. Quoique ses oeuvres n'atteignent pas un niveau très élevé, D. Bojincă doit être considéré commne un des penseurs roumains dès avant 1848 qui ont contribué à la clarification de la conscience nationale, en appelant surtout à l'histoire qui a maintenant un prononcé caractère militant.